

Dr. Mojca Juriševič

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Center za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti

IZOBRAŽEVANJE NADARJENIH: ANALIZA NACIONALNEGA KONTEKSTA ZA POPOTNICO V NASLEDNJE DESETLETJE

Gifted and Talented Education: Analysis of the National Context as a Guide for the Next Decade

IZVLEČEK

V prispevku je na temelju dostopnih dokumentov in domačih empiričnih izsledkov podana analiza stanja na področju izobraževanja nadarjenih v slovenskem strokovnem prostoru. Predstavljen je pregled uresničevanja predlaganih rešitev iz *Bele knjige o izobraževanju v RS 2011* o izobraževanju nadarjenih. Izpostavljene so zaznane pomanjkljivosti obravnave nadarjenih otrok in mladostnikov v praksi ter možnosti in strokovni izzivi, ki bi v prihodnje lahko korakoma prispevali k višji kakovosti izobraževanja nadarjenih.

Ključne besede: izobraževanje nadarjenih, šolska zakonodaja, kakovost izobraževanja nadarjenih

ABSTRACT

The article introduces the analysis of the situation in the field of the gifted and talented education in the Slovenian professional environment based on the available documentation and Slovenian empirical findings. It includes an overview of the realisation of the proposed solutions from the *White Paper on Education in the Republic of Slovenia 2011* on the gifted and talented education. The emphasis is on the gaps in the treatment of the gifted and talented children and adolescents noticed in practice as well as on the possibilities and professional challenges that might contribute to gradually raising the quality of the gifted and talented education in the future.

Keywords: gifted and talented education, school legislation, gifted and talented education quality

Temeljni cilj prepoznavanja in vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi v šoli je prilagajanje vzgojno-izobraževalnega procesa prepoznanim učnim potrebam nadarjenih ter skrb za njihov zdrav osebni razvoj v smislu promocije duševnega zdravja in izbire najbolj ustrezne karijerne orientacije (Juriševič, 2011). To pomeni, da se nadarjenim v okviru vzgojno-izobraževalnega procesa smiselno zagotavlja optimalne možnosti za kultivacijo njihovih izjemnih učnih potencialov (ZOsn/2. in 11. člen, ZPSI-1/2. 8., 22., 57. člen, ZGim/2., 11. in 36. člen). Še posebej v obdobju otroštva in mladostništva ta vključuje predvsem skrb za razvoj in krepitev učne motiviranosti (npr. interesi, motivacijski cilji, zunanje spodbude), usvajanje znanj na ustrezno zahtevni ravni ter učenje psihosocialnih spretnosti, ki so nepogrešljive za dosledno doseganje izjemnih rezultatov (npr. uporaba višjih oblik učenja, razvoj delovnih navad in samouravnavanja učenja, realna samopodoba in asertivno sporazumevanje, učinkovito sporočanje dosežkov v pisni/ustni obliki, kon-

struktivno soočanje z uspehi in neuspehi itd.) (Subotnik, Olszewski-Kubilius in Worrell, 2011, 2019).

KAKO SKRIMO ZA RAZVOJ NADARJENIH UČENCEV IN DIJAKOV V NAŠI DRŽAVI

V slovenski osnovni in srednji šoli ima delo z nadarjenimi relativno kratko, a precej bogato zgodovino. V zadnjih petdesetih letih se je uresničevalo v več smereh:

1. z različnimi oblikami diferenciacije in individualizacije ter pospešenega učnega napredovanja glede na individualne zmožnosti učencev in dijakov znotraj obveznega vzgojno-izobraževalnega programa, po strokovni preloji učiteljev,
2. v okviru razširjenega programa (interesne dejavnosti) in šolskih obogatitvenih dejavnosti za nadarjene, z name-

nom nadaljnje krepitve in spodbujanja razvoja interesov in talentov učencev ter dijakov,

3. v obliki zunajšolskih dejavnosti, ki nadarjenim omogočajo priložnosti za razvijanje potencialov, ki presegajo okvire rednega vzgojno-izobraževalnega procesa, npr. na glasbenem ali športnem področju,
4. s tekmovanji, kjer nadarjeni lahko preizkušajo, dokazujejo in/ali primerjajo svoje dosežke s podobno visoko zmognimi vrstniki doma in mednarodno, ter
5. s štipendiranjem nadarjenih oziroma finančno podporo za uresničevanje potencialov nadarjenih.

Poleg navedenega se je v zadnjih dveh desetletjih v osnovnem in srednjem šolstvu začel uveljavljati bolj sistematičen pristop k prepoznavanju in izobraževanju nadarjenih na temelju programskih dokumentov »Koncept: Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli«, od 1999 dalje (Koncept, 1999) in »Koncept vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki v srednjem izobraževanju«, od 2007 dalje (Koncept, 2007), ki ju je pripravila posebna strokovna (ekspertna) skupina pod okriljem Zavoda RS za šolstvo, pri čemer je konceptualno in praktično skušala slediti *duhu časa* v domačem in mednarodnem strokovnem prostoru (Bezić idr., 2006, 2011). Pomembno je izpostaviti, da je uvajani pristop imel za cilj poenotiti obravnavo nadarjenih¹ na nacionalni ravni, kar je za tako veliko državo, kot je Slovenija, strokovno smiselna in uresničljiva ideja, skozi katero je mogoče udejanjati načelo enakih izobraževalnih možnosti ob upoštevanju individualnih razlik med učenci in pravice do izbire in drugačnosti. Vendar so se v dveh desetletjih uporabe pristopa poleg omenjenih prednosti (po)kazale tudi določene pomanjkljivosti in težave,² ki niso bile sproti premišljene in/ali rešene, to pa je sčasoma omajalo splošno zaupanje v njegovo strokovno veljavnost (Jurišević, 2009, 2011). Ekspertna skupina za vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi Zavoda RS za šolstvo je zato leta 2019 pripravila posodobitve obeh dokumentov, ki so trenutno v razpravi (Strokovna izhodišča posodobitve, 2019).

Ne nazadnje velja z vidika analize stanja omeniti tudi v zadnjih letih opazno povečanje skrbi za nadarjene v širšem javnem, nevladnem in privatnem sektorju, in sicer v obliki ponudbe dejavnosti, tako za nadarjene (v obliki delavnic, programov, srečanj, taborov, itd.) kot za strokovnjake, ki se ukvarjajo z nadarjenimi (v obliki strokovnega sodelovanja, strokovnih srečanj in izobraževanj); zabeleženi so tudi nekateri poskusi zagovornišтва nadarjenih (Jurišević, 2015). To kaže, da se kot družba spreminjamo ter čedalje bolj zavedamo pomena ustrezne vzgoje in izobraževanja nadarjenih za njihovo osebno in širšo družbeno dobrobit. Po drugi strani pa je treba opozoriti, da je omenjena ponudba dejavnosti za zdaj še stihijna, ni koordinacije ne spremljanja in evalvacije njene kakovosti oz. učinkovitosti, kar pove, da država še nima razvitih mehanizmov sistemske skrbi za tako pomembno področje njenega delovanja v sedanjosti in prihodnosti. Zato tudi ostajajo nekatera ključna vprašanja, povezana z obravnavo nadarjenih, še

neodgovorjena. Med njimi je brez dvoma vprašanje o tem, kako se oziroma kako so se do zdaj uresničevali cilji s področja obravnave nadarjenih učencev in dijakov, na primer o dejanskih učinkih identifikacije nadarjenosti (glej Koncept, 1999; Koncept, 2007) in štipendiranja nadarjenih (Nagy, 2016). Nadalje, vprašanje je, kako primerna in strokovno kakovostna je obstoječa ponudba programov in/ali dejavnosti za nadarjene otroke in mladostnike oz. kako ta celostno upošteva njihove razvojne značilnosti in potrebe. Ključno bi bilo poznati tudi odgovor na to, kako dodiplomsko in v okviru programov stalnega strokovnega izobraževanja in usposabljanja kakovostno izobraževati za delo z nadarjenimi strokovne delavce na področju vzgoje in izobraževanja.

Zdi se, bi bilo mogoče figurativno povzeti, kakor da je trenutna obravnavo nadarjenih podobna situaciji ciljanja v tarčo, pri čemer sicer obstaja določena raven motiviranosti in/ali odgovornosti, da je tarčo treba nekako zadeti, a ni znano, kako dobro smo usposobljeni za ciljanje, prav tako tudi ne, kako dobro opremo imamo za ciljanje in v kako ustreznih pogojih poskušamo zadeti center tarče. Še več: obstaja namreč tudi možnost, da nismo prepričani, ali je naš cilj zadeti tarčo, kamor koli pač že, ali je naš cilj zadeti center tarče. Zaradi tega so ob rob pestrosti in zanimivosti različnih programov, dejavnosti in iniciativ do zdaj te ostale prepuščene strokovni odgovornosti posameznikov ali posameznih vzgojno-izobraževalnih, raziskovalnih, umetniških in športnih ustanov, v odsotnosti nacionalne strategije, ki bi problematiko obravnave nadarjenih uredila celostno po vzgojno-izobraževalni vertikali v okviru celostnega razvoja nadarjenih (Jurišević, 2016).

URESNIČEVANJE PREDLAGANIH REŠITEV IZ BELE KNJIGE O VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU V RS 2011

V Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v RS 2011 (v nadaljevanju Bela knjiga, 2011; Krek in Metljak, 2011) je šesto poglavje namenjeno problematiki izobraževanja nadarjenih. Po eni strani gre v primerjavi s prvo, dobrih petnajst let starejšo različico tega dokumenta (Krek, 1995), za pomemben preskok v konceptualizaciji vzgojno-izobraževalnega prostora, ki vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi prepozna kot dovolj resno, inkluzivno naravnano področje, da mu nameni poseben vsebinski sklop in ne le omembo v sklopu naštevanja različnih skupin učencev med splošnimi cilji izobraževanja. Po drugi strani pa gre za novo odgovornost, ki jo ta odločitev narekuje. Natančneje, v aktualnem dokumentu je bila narejena analiza domačega in mednarodnega strokovnega prostora, ki je služila za izpeljavo predlogov rešitev, ki bi smiselno izpolnili zaznane vrzeli in pojasnili nekatere prepoznane strokovne dileme. Slabo desetletje kasneje je ob pregledu dostopne dokumentacije mogoče hitro ugotoviti, da predlagane rešitve s strani države še niso uresničene. V Preglednicah 1 in 2 so podani analiza uresničitve predlogov posameznih temeljnih in podpornih rešitev, opredeljenih v dokumentu, ter dodatni oz. osveženi predlogi, oblikovani na temelju analize trenutnega stanja problematike.

1 Obravnavo nadarjenih je za namen prispevka mišljena kot prepoznavanje nadarjenih, izobraževanje nadarjenih in svetovanje nadarjenim, vse v okviru osnovnega in srednjega šolstva.

2 Na primer: previsok odstotek identificiranih nadarjenih učencev, nesorazmerje med vložkom v postopek identifikacije in izvajanjem vzgojno-izobraževalnih prilagoditev, neskladje med sistemskimi oz. zakonodajnimi in strokovnimi rešitvami, pomanjkanje empiričnih in strokovnih podlag.

► PREGLEDNICA 1: Realizacija predlogov za temeljne rešitve iz BK 2011 – pregled stanja in aktualni dodatni predlogi za rešitve

Predlagana temeljna rešitev	Obstoječe stanje	Aktualni predlog
1. Opredeliti cilje dela z nadarjenimi.	Ni podatka – neuresničeno, ni napredka in/ali izboljšav.	Opredeliti jasno nacionalno vizijo in cilje obravnave nadarjenih v državi.
2. Opredeliti pojem nadarjenosti.	Ni podatka – neuresničeno oz. ni napredka in / ali izboljšav, razen ZOsn-H, 11. člen.*	Sprejeti strokovni konsenz glede opredelitve nadarjenosti na nacionalni ravni.
3. Prepoznavanje nadarjenosti – postopek in instrumenti.	Ni podatka – neuresničeno, ni napredka in/ali izboljšav.	Pripraviti nacionalni dokument za ocenjevanje nadarjenosti v skladu s prvima dvema točkama te preglednice ter določiti konkretne postopke, instrumente in kriterije za prepoznavanje nadarjenosti.
4. Prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela potrebam nadarjenih – poučevanje nadarjenih.	Ni podatka – neuresničeno, ni napredka in/ali izboljšav.	Opredeliti predloge za smiselne, kakovostne in izvedljive vsebinske in organizacijske prilagoditve med poukom in zunaj njega.
5. Koordinatorstvo dela z nadarjenimi.	Ni podatka – neuresničeno, ni napredka in/ali izboljšav.	Urediti status in usposobljenost koordinatorjev za delo z nadarjenimi v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Dodatni predlog: program za strokovno izpopolnjevanje.
6. Zviševanje kompetentnosti učiteljev za delo z nadarjenimi.	Ni podatka – neuresničeno, ni napredka in/ali izboljšav.	Po sistematičnem načrtu nacionalno izvajati kontinuirano strokovno izobraževanje in usposabljanje vzgojiteljev, učiteljev in drugih strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju. Dodatni predlog: izobraževanje šolskih kolektivov kot prednostna naloga.
7. Spremljanje in evalvacija učinkov dela z nadarjenimi.	Delno uresničeno: Trenutno poteka nacionalna evalvacijska študija v okviru ESS-projekta (MIZŠ), ki jo izvaja Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani (2017/2020). **	Po sistematičnem načrtu lokalno/regionalno in nacionalno izvajati spremljavo in evalvirati obravnavo nadarjenih s ciljem zagotavljanja kakovosti uresničevanja vizije in ciljev obravnave nadarjenih (prva točka te preglednice).
8. Skrb za varovanje osebnih podatkov o nadarjenih.	Na splošno se na področju vzgoje in izobraževanja od 25. 5. 2018 upošteva GDPR. Specifično – ni podatka – ni napredka in/ali izboljšav.	Določiti varen način varovanja osebnih podatkov o nadarjenih, v skladu s tretjo točko te preglednice in tretjo točko iz Preglednice 2.

► PREGLEDNICA 2: Realizacija predlogov za podporne rešitve iz BK 2011 – pregled stanja in aktualni dodatni predlogi za rešitve

Predlagana podpora rešitev	Stanje	Aktualni predlogi
1. Priprava nacionalne strategije za delo z nadarjenimi.	Neuresničeno, ni napredka in/ali izboljšav, kljub dejstvu, da je bila leta 2014 ustanovljena Medresorska strateška skupina za delo z nadarjenimi v okviru MIZŠ.***	Reaktivirati skupino in čim prej nadaljevati z delom na nacionalni strategiji.
2. Protokol za prepoznavanje in delo z nadarjenimi.	Ni podatka – neuresničeno.	Pripraviti strokovna izhodišča, kriterije, postopke in instrumente za prepoznavanje nadarjenosti. Slediti predlogom stroke.***
3. Nacionalna koordinacija za obravnavo nadarjenih.	Neuresničeno na ravni države. CRSN se od leta 2015 v okviru mreže evropske mreže za podporo nadarjenim povezuje mednarodno in doma – ETSN.*****	Ustanoviti nacionalno koordinacijo, na primer v okviru MIZŠ, kot direktorat ali koordinacijsko službo za podporo nadarjenim; MIZŠ namreč pokriva večino področij nadarjenosti: učenje in akademsko področje, znanost ter šport. Umetniško področje bi se lahko pridružilo. Tej koordinaciji bi se »predalo« tudi nacionalni štipendijski sklad za nadarjene in druge odgovornosti.

Predlagana podpora rešitev	Stanje	Aktualni predlogi
4. Raziskovanje na področju nadarjenosti in dela z nadarjenimi (nacionalno, mednarodno).	Ni podatka – neuresničeno na nacionalni ravni. Parcialne raziskave glede na interese posameznih (redkih) raziskovalcev in/ali ustanov.	Načrtno in sistematično okrepiti raziskovanje na področju nadarjenosti in dela z nadarjenimi, z namenom (s)poznavanja potreb nadarjenih, načrtovanja in evalvacije programov in razvoja nacionalnega konteksta za podporo nadarjenim.
5. Izobraževanje učiteljev in koordinatorjev za obravnavo nadarjenih (dodiplomsko, v okviru stalnega strokovnega izobraževanja).	Delno uresničeno – parcialne rešitve glede na strokovno ozaveščenost in odgovornost ali materialne interese posameznih ustanov in/ali podjetij.	Po sistematičnem načrtu nacionalno izvajati (obvezno) dodiplomsko in nadaljnje strokovno izobraževanje in usposabljanje vzgojiteljev in učiteljev ter drugih strokovnih delavcev v VIZ na področju obravnave nadarjenih.
6. Ozaveščanje družbe o pravici nadarjenih do njim primernega izobraževanja oz. »kultura spodbujanja potencialov«.	Ni podatka – neuresničeno.	Okrepljena promocija izjemnih potencialov na različnih področjih v okviru spodbujanja spoštovanja izjemnih naporov in dosežkov ter krepitev vrednot dela.
7. Partnerstvo med ustanovami in strokovnjaki za delo z nadarjenimi.	Stihijsko uresničeno po načelu doseganja skupnih ciljev na področju.	Spodbuditi mreženje in sodelovanje med različnimi deležniki, v skladu s tretjo točko te preglednice.
8. Umestitev obravnave nadarjenih v zakonodajo.	Delno uresničeno, za osnovno šolo: ZOsn-H, 11. člen.*	Urediti oz. uskladiti zakonodajo – vrtci, srednje šolstvo, univerza – ter ustrezne podzakonske akte.
9. Finančna in druge vrste ustrezna podpora šolam in drugim ustanovam za delo z nadarjenimi.	Delno uresničeno, na primer na ravni srednjega šolstva projekta RaST (II. gimnazija Maribor) in SKOZ (Gimnazija Vič Ljubljana) v okviru ESS oz. MIZŠ 2017/2020*****; štipendiranje, tekmovanja.	V skladu s prvo in tretjo točko te preglednice.

Opombe/komentarji k Preglednicama 1 in 2:

- * Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli – ZOsn-H (Uradni list RS, št. 87/11 z dne 2. 11. 2011): »11. člen (izobraževanje nadarjenih učencev): Nadarjeni učenci so učenci, ki izkazujejo visoko nadpovprečne sposobnosti mišljenja ali izjemne dosežke na posameznih učnih področjih, v umetnosti ali športu. Šola tem učencem zagotavlja ustrezne pogoje za vzgojo in izobraževanje tako, da jim prilagodi vsebine, metode in oblike dela ter jim omogoči vključitev v dodatni pouk, druge oblike individualne in skupinske pomoči ter druge oblike dela.«
- ** Več o projektu: <https://www.pef.uni-lj.si/795.html>.
Dodatna opomba: Evalvacijska študija »Evalvacija učinkov dela z identificiranimi nadarjenimi učenci v osnovni in srednji šoli v letih 2004–2014 po konceptu odkrivanja in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli in v srednji šoli«; prijava Centra za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani (CRSN) na razpis Pedagoškega inštituta kot koordinatorja evalvacijskih študij v okviru MIZŠ oz. Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport 02. 07. 2013 pod številko: 013-26/2012-20 (14-15). Prijavitelj ni prejel niti odgovora na oddano prijavo.
- *** Skupini je uradno potekel mandat in ni bila reaktivirana; kljub zaključenemu delu v postavljenem roku ji MIZŠ oz. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport ni dalo možnosti predstavitve osnutka pripravljene strategije (2016).
Dodatna opomba: Podrobnejša dokumentacija o delovanju skupine na voljo pri predsednici te skupine, dr. Mojci Jurišević.
- **** Na primer: sklepi z okrogle mize 6. 10. 2010 na temo Koliko nadarjenih zmore Slovenija? na https://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/CRSN/strokovno_delo/vsebinsko_poro%C4%8Dilo_okrogla_miza.pdf, sklepi strokovnega posveta na temo »Vloga psihologa v vzgoji in izobraževanju nadarjenih« (2011) na <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1183/> in »Prepoznavanje nadarjenih učencev« (2013) na https://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/CRSN/strokovno_delo/Porocilo_in_sklepi_s_posveta.pdf.
- ***** V okviru ETSN oz. European Talent Support Network deluje CRSN oz. Center za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani od leta 2015 kot eden od ustanovnih evropskih centrov za nadarjene (European Talent Centre) in trenutno združuje 30 slovenskih vrtcev, šol, fakultet oz. univerz, raziskovalnih in nevladnih organizacij – znotraj slovenske ter evropske mreže si inštitucije izmenjujejo informacije, dobre prakse ter znanje o delu z nadarjenimi. Več: <https://www.pef.uni-lj.si/1153.html>.
- ***** Na primer: Katalog KATIS za leto 2019/20 ponuja tri seminarje v okviru programov profesionalnega usposabljanja, in sicer *Delo z glasbeno nadarjenimi in Spodbujanje učnih interesov in ustvarjalnih potencialov v zgodnjem otroštvu* (Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani) in *Mentorsko delo učitelja in glasbeno nadarjeni učenci v splošnem šolstvu* (Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani).
- ***** Več o aktualnih ESS-projektih MIZŠ oz. Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport z naslovom »Spodbujanje prožnih oblik učenja in podpora kakovostni karierni orientaciji za nadarjene« v okviru projektov RaST: <http://www.projekt-rast.si/> in SKOZ: <https://skoz.si/>.

KAJ KAŽEJO EMPIRIČNI IZSLEDKI V OKVIRU RAZISKOVALNE DEJAVNOSTI CENTRA ZA RAZISKOVANJE IN SPODBUJANJE NADARJENOSTI NA PEDAGOŠKI FAKULTETI UNIVERZE V LJUBLJANI (CRSN)

Ob pregledu objavljenega raziskovalnega dela se je mogoče strinjati, da je slovenski strokovni prostor podhranjen z empirično podprtimi spoznanji, ki bi olajšala sprejemanje pomembnih odločitev na področju obravnave nadarjenih. Zdi se, da gre ugotovitev deloma pripisati majhnemu številu slovenskih raziskovalcev, ki bi jih utegnili zanimati problematika nadarjenosti in nadarjenih, deloma pa verjetno tudi neobčutljivosti odločevalcev za spodbujanje in financiranje raziskovalnega dela na tem področju ter ne nazadnje strokovni ozaveščenosti in potrebam strokovnih delavcev na področju vzgoje in izobraževanja za uporabo empirično podprtih pedagoških pristopov ter vključevanje empiričnih spoznanj v sprejemanje vsakodnevnih strokovnih odločitev.

V okviru CRSN smo v zadnjih letih izvedli oz. še izvajamo nekatere raziskave, da bi lahko bolje razumeli vzgojno-izobraževalni kontekst, v katerem izobražujemo nadarjene, ter nekatere značilnosti nadarjenih, ki so pomembne za učenje in poučevanje. V nadaljevanju so predstavljene pomembnejše raziskovalne ugotovitve, ki do zdaj iz njih izhajajo:

1. Strokovni delavci in starši imajo pozitivno naravnana stališča do nadarjenih učencev in dijakov in njihovega izobraževanja, pri čemer starši tistih, ki niso bili identificirani kot nadarjeni, pogosteje izpostavljajo in/ali kritizirajo zaznani elitistični in ne inkluzivni pristop v obravnavi nadarjenih (Jurišević, 2012a; Jurišević in Žerak, 2019). Tudi študenti pedagoških prvostopenjskih študijskih programov – prihodnji učitelji – izražajo pozitivna stališča do nadarjenih in izobraževanja nadarjenih; le-ta se krepijo med študijem, poleg tega izbirni predmet o izobraževanju nadarjenih prispeva k bolj jasnim in pozitivno oblikovanim stališčem; študenti avtobiografsko pogosteje poročajo o negativnih kot o pozitivnih izkušnjah z izobraževanjem nadarjenih, predvsem z vidika ohlapnosti identifikacijskega postopka, neustreznega odnosa učiteljev do nadarjenih učencev in dijakov, skromne ponudbe dejavnosti za nadarjene na šoli in nepravilnosti kriterijev Zoisovega štipendiranja (Loboda, Bedek, Žerak, Jurišević in Vogrinc, v tisku).
2. Nadarjeni učenci in dijaki pojasnjujejo, da si v šoli ne želijo biti etiketirani zaradi svoje nadarjenosti, pač pa se želijo v šoli učiti glede na svoje interese in zmožnosti; izpostavljajo potrebo po spoštljivih odnosih v šoli in zaupanju od učiteljev ter o možnosti soodločanja pri šolskem učenju, poleg tega poudarjajo potrebo po več aktivnih oblikah učenja in poučevanja in avtentičnih učnih vsebinah (Jurišević, 2012a; Jurišević in Žerak, 2019). Nadarjeni učenci so za učenje motivirani tako notranje kot zunanje, od svojih vrstnikov se v povprečju razlikujejo bolj po intenziteti motiviranosti kakor po motivacijski strukturi; za učenje so jim pomembni dobri socialni odnosi in sodelovanje, dijaki izpostavljajo pomembno vlogo kompetentnega in osebno motivirajočega učitelja oz. mentorja (Jurišević, 2017).

3. Nadarjeni učenci in dijaki ne kažejo manjše osebne čvrstosti ali šibkosti v primerjavi s svojimi vrstniki; v povprečju so za šolsko delo vestni in ga radi odlično opravijo, so intelektualno radovedni in odprti za nove izkušnje. Pri soočanju s konfliktnimi situacijami v primerjavi s svojimi sošolci uporabljajo nekatere bolj prilagojene strategije, na primer načrtovanje za aktivno reševanje konflikta in/ali sprijaznjenje; za nastale konfliktna situacije manjkrat krivijo druge in/ali se ne obremenjujejo z razmišljanjem o katastrofičnih možnostih (Jurišević in Worrell, 2019). Samopodoba nadarjenih učencev in dijakov je podobno visoka kot pri njihovih vrstnikih, z leti šolanja se utrjuje višja samopodoba na področju šolskega učenja v primerjavi s sošolci (Jurišević, 2012a, 2012b; Jurišević in Worrell, 2019).
4. Nadarjeni učenci in dijaki kažejo do okolja drugačen odnos kot njihovi sošolci: okolje razumejo bolj v smislu ohranjanja oz. varovanja in manj v smislu izrabljanja, poleg tega izražajo več altruistične skrbi (skrbi za zdravje ljudi na splošno) zaradi okoljskih problemov kot njihovi vrstniki. Po drugi strani kažejo višjo stopnjo družbene odgovornosti kot vrstniki, kar pomeni, da se v povprečju bolj zanimajo za družbena vprašanja, delo v skupno dobro in lojalna ravnanja (Jurišević, Bogner, Krzywosz-Rynkiewicz, Worrell in Torkar, 2018).
5. Analiza vrtčevske obravnave predšolskih otrok, ki zmorejo več in/ali kažejo višjo stopnjo interesov za posamezna področja kot njihovi vrstniki, je pokazala, da strokovni delavci zaznavajo problematiko oz. različne učne potrebe in zmožnosti otrok, vendar več časa in prizadevanj namenjajo obravnavi otrok s posebnimi potrebami (med njimi so tudi nekateri nadarjeni oz. dvojno izjemni), ki je tudi jasno zastavljena; izražajo potrebe po strokovnih smernicah, ki bi bile v pomoč pri prepoznavanju in načinih usmerjanja otrok z visokimi učnimi potenciali v različne dejavnosti, in opozarjajo na nujnost sistemskih rešitev, s katerimi bi bilo mogoče podpreti strokovno delo (Jurišević, Devjak, Skubic, Berčnik in Žerak, 2019).
6. Obravnava nadarjenih poteka tudi v zasebnih ustanovah (vrtec, osnovna in/ali srednja šola), bodisi v prilagojeni različici priporočenih programskih dokumentov (Koncept, 1999; Koncept, 2007), kot denimo v katoliški šoli (npr. individualizirani načrti za vse učence oz. dižake), ali pa konceptualno drugače, zaradi drugega pojmovanja nadarjenosti (vsak človek je nadarjen) in uresničevanja posebnih vzgojno-izobraževalnih načel, kot denimo v Montessori in walfdorskih ustanovah. Zasebne ustanove poročajo, da načrtno usmerjajo k spodbujanju močnih področij pri vseh učencih in dijakih in ne le pri tistih, ki so prepoznani kot nadarjeni v okviru identifikacijskega postopka, poleg tega namenjajo veliko pozornosti ustvarjalnosti pri učenju in poučevanju (Buchanan in Jurišević, 2017).

KAKO NAPREJ

Na temelju povedanega je mogoče skleniti, da bi bilo višjo raven kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi na nacionalni ravni mogoče doseči premišljeno, z odpravljanjem zaznanih pomanjkljivosti in težav ter s smiselnim umeščanjem ugotovljenih manjkajočih elementov v celostni pristop po prednostnem seznamu, ki omogoča realen pogled v razvoj prihodnosti naše družbe oz. države.

Na prvem mestu bi bilo verjetno najbolj smiselno ustanoviti nacionalno koordinacijo, da bi po načelih sodelovalne kulture premislila cilje, zasnovala nacionalno vizijo ter pripravila strategijo, po kateri bi se ta uresničevala, vertikalno in horizontalno v nacionalnem vzgojno-izobraževalnem kontekstu, pa tudi na področju trga dela, na katerega mladi nadarjeni vstopajo. Seveda bi bilo nujno sočasno in v perspektivi misliti tudi na pogoje, ki bi omogočali uresničevanje strategije (npr. izobrazba in status pedagoških strokovnjakov in mentorjev, urejenost zakonodaje in sistemske

prilagoditve, finančna konstrukcija) ter metodologijo, ki bi spremljala in evalvirala uresničevanje ter učinkovitost razvoja. Odgovornost vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi je namreč v prvi vrsti skrb za spoštovanje pravic nadarjenih učencev do njim prilagojenega poučevanja v smislu inkluzivnega pedagoškega pristopa in spodbujanja celostnega osebnostnega razvoja, enako pomembna pa je tudi skrb, da nadarjeni sprejmejo odgovornost do lastnega učenja in znanja za osebno, pa tudi širšo družbeno korist (Armstrong, Armstrong in Spandagou, 2010; Smith, 2006).

VIRI IN LITERATURA

Armstrong, A. C., Armstrong, D., Spandagou, I. (2010). *Inclusive education: International policy and practice*. Los Angeles, CA: Sage.

Bežič, T., Blažič, A., Brinar Huš, M., Boben, D., Marovt, M., Nagy, M., Žagar, D. (2006). Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno-izobraževalno delo z njimi. Priročnik. Ljubljana, Slovenija: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Bežič, T. (2011). *Dejavnosti Zavoda Republike Slovenije za šolstvo v procesih razvijanja in uvajanja Koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi v osnovnih in srednjih šolah Sloveniji, od leta 1996 do 2011*. Neobjavljeno poročilo v okviru projekta Analiza ključnih dejavnikov zagotavljanja kakovosti znanja v vzgojno-izobraževalnem sistemu (Evropski socialni skladi 2010-2012). Ljubljana, Slovenija: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Buchanan, N. K., Jurišević, M. (2017). Meeting the needs of GT students through school choice: A comparison of Hawaii and Slovenia. V: *Fifteenth Annual Hawaii International Conference on Education, Hawaiian, January 2nd - 6th, 2017*. Fifteenth Annual Hawaii International Conference on Education, January 2nd - 6th, 2017. Honolulu, Havaji.

Jurišević, M. (2009). Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v šoli: stanje in perspektive *Psihološka obzorja / Horizons of Psychology*, 18, 153-168.

Jurišević, M. (2011). Vzgoja in izobraževanje nadarjenih. V: J. Krek in M. Metljak (ur.), *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (str. 329-367). Ljubljana, Slovenija: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Jurišević, M. (2012a). *Nadarjeni učenci v šoli*. Ljubljana, Slovenija: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Jurišević, M. (2012b). Academic self-concept: Does giftedness make a difference? V: V. Geršak, H. Korošec, E. Majaron in N. Turnšek (ur.), *Promoting the social emotional aspects of education = Spodbujanje socialno-čustvenih vidikov vzgoje in izobraževanja : a multi-faceted priority = raznotere naloge : conference proceedings*. Ljubljana, Slovenija: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Jurišević, M. (2015). Zagovornišvo v izobraževanju nadarjenih: zakaj in kako? V: M. Jurišević in P. Gradi-

šek (ur.), *Prepoznavanje nadarjenih in delo z njimi v vrtcu in šoli: zbornik predstavljenih prispevkov: mednarodna strokovna konferenca, 20.-21. avgust 2015, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani*. Ljubljana, Slovenija: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Jurišević, M. (2016). Nerazumljena ali nezaželena strategija izobraževanja nadarjenih? *Šolski razgledi: pedagoški strokovno-informativni časnik*, 67(10), 1.

Jurišević, M. (2017). Motivating gifted students. V: J. R. Cross, C. O'Reilly, T. L. Cross (ur.), *Providing for the special needs of students with gifts & talents* (str. 235-262). Dublin, Irska: CTYI Press.

Jurišević, M., Bogner, F. X., Krzywosz-Rynkiewicz, B., Worrell, F. C., Torkar, G. (2018). Gifted students' attitudes towards environment and society. V: *Working with gifted students in the 21st century: book of abstracts*, 16th Conference of the European Council for High Ability, 8th - 11th August 2018, Croke Park, Dublin. Dublin, Irska: CTYI Press.

Jurišević, M., Devjak, T., Skubic, D., Berčnik, S., Žerak, U. (2019). *Odnos pedagoških delavcev do kultiviranja potencialov nadarjenih otrok v zgodnjem otroštvu - VRT*. Predstavitev raziskave v okviru 6. študijskega popoldneva CRSN na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, 4. 12. 2019, Ljubljana, Slovenija.

Jurišević, M., Worrell, F. C. (2019). Socio-emotional characteristics of gifted adolescents: Self-concept, personality, cognitive coping, and perfectionism. V: *Book of abstracts*. XVI European Congress of Psychology (ECP 2019), 2-5 July, 2019, Lomonosov Moscow State University, Moscow. Moskva, Rusija: Moscow University Press.

Koncept. Odkrivanje in delo z nadarjenimi v devetletni osnovni šoli (1999). <https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/koncept-dela-z-nadarjenimi-ucenci.pdf>.

Koncept vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki v srednjem izobraževanju (2007). http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/koncept_viz_nad_srednje_marec_07.pdf.

Krek, J. (ur.) (1995). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana, Slovenija: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Krek, J., Metljak, M. (ur.) (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*. Ljubljana, Slovenija: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Loboda, M., Bedek, N., Žerak, U., Jurišević, M., Vogrinc, J. (v tisku). Stališča študentov pedagoških smeri do nadarjenih in njihovega izobraževanja. *Pedagoška obzorja - Didactica Slovenica*.

Nagy, M. (2016). Čas za prenovu Zoisovega štipendiranja. *Psihološka obzorja / Horizons of Psychology*, 25, 1-17. doi: 10.20419/2016.25.439.

Robinson, W., Campbell, J. (2010). *Effective teaching in gifted education: Using the whole school approach*. London, Združeno kraljestvo: Routledge.

Smith, C. M. M. (2006). Principles of inclusion: Implications for able pupils. V: C. M. M. Smith (ur.), *Including the gifted and talented: Making inclusion work for more gifted and able learners* (str. 3-22). London, Združeno kraljestvo: Routledge.

Strokovna izhodišča posodobitve Koncepta odkrivanja nadarjenih otrok, učencev in dijakov ter vzgojno-izobraževalnega dela z njimi (2019). https://www.zrss.si/pdf/strokovna_izhodišca_nadarjeni.pdf.

Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., Worrell, F. C. (2011). Rethinking giftedness

and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science.

Psychological Science in the Public Interest, 12, 3-54. doi: 10.1177/1529100611418056.

Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., Worrell, F. C. (ur.) (2019). *The psychology of high performance. Developing human potentials into domain-specific talent*. Washington, DC: American Psychological Association.

ZOsn - Zakon o osnovni šoli. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>.

ZPSI-1 - Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4325>.

ZGim - Zakon o gimnazijah. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO450>.